

WAT IS EEN APPEL?

AMOS OZ BIJ DE BEZIGE BIJ

De derde toestand
Hoe genees je een fanaticus
Mijn Michaël
Een verhaal van liefde en duisternis
Plotseling diep in het woud
Verzen van het leven en de dood
Black Box / Zwarte doos
Jeruzalem-trilogie
Dorpsleven
Onder vrienden
Joden en woorden
Dezelfde zee
Judas
Panther in de kelder
Beste fanatici
Een vrouw kennen

Amos Oz en Shira Hadad

Wat is een appel?

Zes gesprekken over schrijven
en over de liefde, schuld en andere gevoelens

Vertaald uit het Hebreeuws door Ruben Verhasselt

2019
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Part of this work was completed during the author's tenure and residency in Rochester, New York, where he was awarded the first Farash Fellowship for the Celebration of Jewish Arts, Culture and Humanity by the Max and Marian Farash Charitable Foundation.

Dit werk is deels voltooid tijdens de aanstelling en het verblijf van de auteur in Rochester, New York, waar hem de eerste Farash Fellowship for the Celebration of Jewish Arts, Culture and Humanity werd toegekend door de Max and Marian Farash Charitable Foundation.

Copyright © 2018 Amos Oz en Shira Hadad
Copyright Nederlandse vertaling © 2019 Ruben Verhasselt
Oorspronkelijke titel *Mima asoei hatapoeach?*
Oorspronkelijke uitgever Keter Books Ltd, 2018
Omslagontwerp: bij Barbara
Foto auteur Jerry Bauer/Suhrkamp Verlag
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 5980 5
NUR 320

debezigebij.nl

Inhoud

Een hart doorboord met een pijl 9

Soms 48

Een eigen kamer 97

Als ze je kind slaan 125

Wat geen enkele schrijver kan 150

De stoplichten verspringen allang zonder ons 175

Noten 201

Bibliografie 211

Dank 215

In het voorjaar van 2014 redigeerde ik *Judas* van Amos Oz en begon ons gesprek. Toen het boek was uitgekomen, in de zomer van datzelfde jaar, ontdekten we dat we nog niet waren uitgepraat. We zetten onze ontmoetingen bij hem thuis voort en spraken over boeken en schrijvers, over inspiratie en invloeden, over schrijfgewoonten en schuldgevoelens, over huwelijk en ouderschap. Na enkele weken verhuisden we van de woonkamer naar de werkkamer, en op het bureau, tussen ons in, legden we een opnameapparaat neer.

We verzamelden tientallen uren aan opnames en daaruit is dit boek voortgekomen. De gesprekken worden niet gebracht in de volgorde waarin ze plaatsvonden, en niet elk hoofdstuk in het boek is een transcript van een gesprek dat begon en eindigde op een en dezelfde dag. We kwamen terug op onderwerpen die ons bleven bezighouden, we breidden uit en kortten in, en aparte onderdelen van gesprekken die elkaar kruisten, hebben we samengevoegd. In de loop van onze samenwerking raakten we bevriend.

De hoofdstukken van dit boek zijn geen journalistieke

interviews, maar de vrucht van een voortgaande dialoog, een uitdrukking van een vriendschap en affiniteit die gedurende een lange periode zijn ontstaan. Veel onderwerpen hebben we helemaal niet aangestipt. Geen van ons beiden vond dat dit boek ‘alomvattend’ zou moeten zijn.

In de zomer van 2017 kwam de essaybundel *Beste fanatici* uit. De drie essays daarin overlaptten deels onze politiek gekleurde gesprekken en we besloten die uit dit boek te halen. Andere stukken met een meer essayistisch karakter zullen worden verzameld in een volgend boek, naar verwachting in 2019 te verschijnen.

Zo heeft *Wat is een appel?* zich uitgekristalliseerd tot een persoonlijk, biografisch werk: één mogelijk portret van Amos Oz, zoals het in de afgelopen jaren voor mijn ogen werd onthuld.

Shira Hadad, mei 2018

Een hart doorboord met een pijl

Wat brengt je schrijvende hand in beweging?

Op de binnenplaats van het Rechavja-gymnasium in Jeruzalem stond een eucalyptus en iemand had daarin een hart gekerfd, doorboord met een pijl. Op het doorboorde hart, aan weerszijden van de pijl, stond geschreven: GADI – ROETI. Ik herinner me dat ik toen al – ik was een jaar of dertien – dacht: dat heeft die Gadi natuurlijk gedaan, niet Roeti. Waarom heeft hij dat gedaan? Wist hij niet dat hij van Roeti hield? Wist zij niet dat hij van haar hield? En ik meen dat ik toen al tegen mezelf zei: misschien wist iets binnen in hem dat het voorbij zou gaan, dat alles voorbijging, dat deze liefde zou eindigen. Hij wilde iets achterlaten. Hij wilde dat er van de liefde ook een aandenken zou achterblijven als die liefde voorbij was. En dat lijkt sterk op de aandrang om verhalen te vertellen, verhalen te schrijven: iets redden uit de klauwen van de tijd en de vergetelheid. Maar daarnaast de wens een tweede kans te geven aan wat nooit meer een tweede kans zal krijgen. Dat ook.

De krachten die deze schrijvende hand in beweging brengen zijn ook de wens dat het niet wordt uitgewist,

dat het niet zal zijn alsof het nooit is geweest – niet per se persoonlijke dingen die me zijn overkomen. Ik ben bijvoorbeeld nooit ingehuurd om op een zolderkamer van een oud huis te gaan wonen en elke dag urenlang tegen betaling te praten met een of andere gehandicapte oude man, zoals Sjmoeël Asj overkomt in *Judas*. Dat is mij niet overkomen. Maar er waren in Jeruzalem mensen die ongeveer zo spraken als Gersjom Wald. Die hebben bestaan en nu zijn ze er niet meer. Een van de dingen die ik wilde is dat het niet wordt vergeten. Dat Jeruzalem, bestaand uit gedreven, vurige intellectuelen, met één been in Brenner, met één been in de Hebreeuwse Bijbel, met één been aan het hof van Ben-Goerion, met één been bij Nietzsche en met nog een been bij Dostojevski of bij Zjabortinski.

En heb je het gevoel dat jouw motivaties om te schrijven met de jaren veranderen of blijven ze eigenlijk hetzelfde?

Ik weet het niet, Shira, volgens mij hetzelfde, maar ik weet het niet zeker. Bijna nooit vraag ik me af wat me motiveert om te schrijven. Als ik voor vijf uur 's ochtends hier ga zitten, na een wandeling door de lege straten, met mijn eerste kop koffie, vraag ik me nooit af wat mijn motivatie is. Ik schrijf gewoonweg.

Maar vraag je je af waar het verhaal vandaan komt?

Ja. Jawel. Dat vraag ik me soms af, en niet altijd vind ik een antwoord. Ik zal je iets vertellen wat te maken heeft met die vraag. Ooit heb ik een Russisch gedicht van Anna Achmatova vertaald, maar uit het Engels, van een versie

van Stephen Berg, want ik spreek geen Russisch. En het slaat precies, maar dan ook precies, op jouw vraag nu. Ik heb het ooit op de typemachine uitgetikt, in de tijd dat er nog geen computers waren. Kijk, zo eindigt dat gedicht:

‘Soms zit ik hier. Wind van een bevroren zee
waait door mijn open ramen. Ik sta niet op, ik
sluit ze niet. Ik laat die lucht me raken. Ik bevries.
Schemer of dageraad, dezelfde lichte veggen wolk.

Een duif pikt graantjes uit mijn uitgestoken hand;
die eindeloze witte vellen op mijn lessenaar...

Een eenzame drang tilt mijn rechterhand op, geleidt.
Veel, veel ouder dan ik ben, komt hij naar beneden,
blauw als een ooglid, godloos, en ik schrijf.²¹

Dat is heel mooi.

Ik ben geen vertaler, maar dit gedicht wilde ik vertalen. Misschien is het in het Russisch nog mooier, ik weet het niet.

Af en toe vraag ik me af waar de verhalen vandaan komen, en een goed antwoord heb ik niet. Kijk, van de ene kant weet ik het wel, want ik leid van jongs af het leven van een spion. Dat staat geschreven in *Een verhaal van liefde en duisternis*. Ik luister naar andermans gesprekken, ik kijk naar vreemde mensen, en als ik op mijn beurt moet wachten bij het Ziekenfonds of moet wachten op het station of op het vliegveld lees ik nooit een krant, maar vang

ik op wat mensen zeggen, steel flarden van gesprekken en vul die aan. Of ik kijk naar hun kleren, naar hun schoenen – schoenen vertellen me altijd heel veel. Ik kijk naar mensen. Ik luister.

Mijn buurman in kibboets Choelda, Meïr Sibhi, zei altijd: ‘Telkens als ik langs het raam van Amos’ kamer loop, blijf ik even staan, haal een kam tevoorschijn en kam mijn haar. Zodat ik er, als ik in een verhaal van Amos terecht- kom, met gekamd haar in kom te staan.’ Erg logisch, maar zo werkt het niet bij mij.

Laten we bijvoorbeeld eens zeggen: een appel. Neem een appel. Wat is een appel? Waar is hij van gemaakt? Water, aarde, zon, een appelboom en een beetje mest. Maar hij lijkt op niets van dat alles. Hij is er wel van gemaakt, maar hij lijkt er niet op. Zo is het ook met een verhaal. Het is ongetwijfeld gemaakt van een totaal aan ontmoetingen, ervaringen en observaties.

Mijn primaire impuls is de drang om te raden wat ik zou voelen als ik hem was, wat ik zou voelen als ik haar was: wat zou ik denken? Wat zou ik willen? Waar zou ik me voor schamen? Waarvan zou ik het belangrijk vinden dat niemand ter wereld het over me te weten komt? Wat zou ik aantrekken? Wat zou ik eten? Dat heeft me altijd vergezeld, al voordat ik verhalen begon te schrijven, van kindsbeen af.

Ik was enig kind en had geen vrienden. Mijn ouders namen me mee naar een café in de Ben-Jehoedastraat in Jeruzalem en beloofden me een ijsje als ik mijn mond zou houden terwijl zij met hun vrienden praatten. En een ijsje

was toen een zeldzaamheid in Jeruzalem. Niet omdat het duur was, maar omdat al onze moeders, zonder uitzondering, vrome en seculiere, Sefardische en Asjkenazische, heilig geloofden dat ijs een rode keel betekende, een rode keel gelijkstond met keelontsteking, keelontsteking met griep, griep met angina, angina met bronchitis, bronchitis met longontsteking en longontsteking met tuberculose. Kortom, het was ofwel een ijsje, ofwel een kind. Toch beloofden ze ooit een ijsje voor me te kopen als ik ze nooit zou storen tijdens hun gesprek. En ze praatten daar met hun vrienden ten minste zevenenzeventig uur aan één stuk. Om niet gek te worden van eenzaamheid begon ik de mensen aan de naburige tafeltjes te bespieden. Ik stal flarden van gesprekken, ik keek: wie bestelde wat? Wie rekende af? Ik probeerde te raden wat de relatie was tussen de mensen rond het tafeltje naast ons, ik probeerde me aan de hand van hun uiterlijk, van hun lichaamstaal, zelfs voor te stellen waar ze vandaan kwamen, hoe hun huis eruitzag. Dat doe ik tot op de dag van vandaag. Maar het is niet zo dat ik een foto maak, thuiskom, de foto ontwikkel en voilà, er is een verhaal. Er zijn onderweg een heleboel metamorfosen.

Zo is er in *Zwarte doos* een jongen die de gewoonte heeft zijn rechteroor te krabben met zijn linkerhand, die hij daartoe achter zijn hoofd om naar dat rechteroor brengt. En iemand vroeg me: ‘Waar hebt u dat vandaan?’ Want zij kende ook iemand die zijn rechteroor zo krabde met zijn linkerhand. Ik zei: ‘Ik weet bijna zeker dat ik het een keer heb gezien en dat ik het beeld toen ergens heb opgesla-

gen, maar waar ik het gezien heb? Al slaat u me dood, ik weet het niet. Het komt uit een of andere vergeten herinnering, het komt niet uit de lucht, maar ik heb geen idee waarvandaan.’

Weet je wat, laat me je dit zeggen: als ik een artikel schrijf, schrijf ik meestal omdat ik kwaad ben. De voornaamste drijfveer is dat ik ergens verbolgen over ben. Maar als ik een verhaal schrijf, is nieuwsgierigheid een van de dingen die deze hand bewegen. Een onverzadigbare nieuwsgierigheid. Het intrigeert me in andermans huid te kruipen. En volgens mij is nieuwsgierigheid niet alleen een noodzakelijke voorwaarde voor elke intellectuele arbeid, maar ook een morele kwaliteit. Het is misschien ook de morele dimensie van de literatuur.

Ik heb hierover een dispuut met A. B. Yehoshua, die de morele vraag in het front van het literaire werk plaatst: misdaad en straf. Ik denk dat er een morele dimensie is in een andere zin: gedurende een paar uur in de huid van iemand anders te kruipen of in andermans schoenen te gaan staan. Dat heeft indirect een moreel gewicht, niet zo groot, laten we niet overdrijven. Maar ik denk echt dat een nieuwsgierige persoon een iets betere echtgenoot is dan een niet-nieuwsgierige, en dat hij ook een iets betere ouder is. Lach me niet uit, maar ik denk dat een nieuwsgierige persoon zelfs een betere chauffeur is op de weg dan een niet-nieuwsgierige, omdat hij zich afvraagt wat die ander op de rijstrook naast hem plotseling zou kunnen doen. Mij lijkt een nieuwsgierige persoon ook een veel betere minnaar dan een niet-nieuwsgierige.